

Äldreomsorg på minoritetsspråk

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2015-10-15
Publicerad www.socialstyrelsen.se, oktober 2015

Förord

I 18 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk anges att en kommun i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli eller samiska.

Trots detta rapporterar såväl Länsstyrelsen i Stockholms län och Same-tinget, som representanter för minoriteterna själva, att kommunerna inte tillgodoser efterfrågan på service och omvårdnad på minoritetsspråk.

Rapporten beskriver hur kommunerna i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska ser på hinder och möjligheter att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk. Den beskriver också hur företrädare för den samiska minoriteten ser på situationen för de äldre i dessa kommuner.

Utifrån dessa två perspektiv redovisar Socialstyrelsen vilka kunskaps- höjande insatser som kan bidra till kommunernas möjligheter att uppfylla lagens intentioner.

I rapporten redogörs också för Socialstyrelsens insatser utifrån de minoritetpolitiska målen.

Olivia Wigzell
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Inledning	9
Socialstyrelsens insatser utifrån minoritetspolitikens mål	9
Äldreomsorg på minoritetsspråk.....	11
Kommunernas perspektiv	15
Behov, önskemål och utbud	15
Information till äldre och anhöriga	18
Hinder och lösningar	19
Samiskt perspektiv	21
Språket ger möjligheter	21
Kulturen ger nyckel till förståelse.....	22
Svårt för samisktalande personal	24
Samer lyfter diskriminering	25
Samerna är kommuninvånare.....	26
"Min bror hinner dö innan nåt blir gjort"	27
Avslutande diskussion	28
Förslag på kunskapsstödjande insatser.....	30
Referenser	31
Bilaga 1: Intervjuguide för telefonintervjuer med kommuner i förvaltningsområdena	32

Sammanfattning

Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk anger att en kommun i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli och samiska.

Minoriteterna själva anser att detta är en viktig fråga och rapporterar att det varit svårt att få gehör för krav på en äldreomsorg på minoritetsspråk i den utsträckning man efterfrågar. Länsstyrelsen i Stockholm, som i samarbete med Sametinget har ansvar för uppföljningen av minoritetspolitikens genomförande, har konstaterat att för den sverigefinska och samiska minoriteten är tillgången till äldreomsorg på minoritetsspråk bristfällig medan situationen för den tornedalsfinska minoriteten ser bättre ut [1].

Socialstyrelsen har haft i uppdrag från regeringen att överväga om kommuner i förvaltningsområdena för meänkieli, samiska och finska har behov av ett mer effektivt kunskapsstöd för att fler äldre ska kunna få sin rätt till äldreomsorg tillgodosedd enligt 18 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Flera kommuner i förvaltningsområdena erbjuder inte äldreomsorg på minoritetsspråk. Kommunerna uppger att detta beror på:

- Brist på efterfrågan
- Brist på personal med språk- och kulturkompetens.
- Långa avstånd eller litet befolkningsunderlag.
- Bristande kunskap om lagen om nationella minoriteter hos såväl kommunanställda som folkvalda.
- Brist på utbyte av kunskap, lösningar och samarbete mellan kommuner i förvaltningsområdena för minoritetsspråken.
- Brist på information översatt till minoritetsspråk riktad till de äldre och deras anhöriga.

Företrädare för de nationella minoriteterna lyfter fram följande punkter som viktiga:

- Äldreomsorg på minoritetsspråk finns inte att tillgå i den utsträckning som minoriteterna önskar.
- Det är avgörande för livskvaliteten att få tala sitt språk, att bli förstådd och kunna förstå.
- Man kan ha en identitet som same, sverigefinne eller tornedaling utan att kunna tala språket.
- Utöver språket, utgör kulturens innehåll en viktig del av identiteten och därmed också av livet som äldre.
- Diskriminering av personer som tillhör de nationella minoriteterna påverkar möjligheten att behålla sin identitet när man blir äldre.

Socialstyrelsen anser att följande kunskapshöjande insatser kan utgöra ett stöd i arbetet för att öka tillgången till äldreomsorg på minoritetsspråk:

- Att Socialstyrelsen kompletterar sin publikation *Din rätt till vård och omsorg – en vägvisare för äldre* med information om de nationella minoriteternas rättigheter. Därefter bör skriften översättas till de tre samiska varieteterna och till meänkieli. Dessutom bör den befintliga finska versionen uppdateras. Uppskattad kostnad för insatsen är 300 000 kr.
- Att Socialstyrelsen tar fram ett verktyg som stöd för kommunerna att göra systematiska kartläggningar av behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk. Uppskattad kostnad för insatsen är 700 000 kr.

Socialstyrelsen har under perioden 2013 – 2015 bland annat gjort följande insatser utifrån de minoritetspolitiska målen:

- Genomfört en extern granskning av dåvarande Socialstyrelsens och Medicinalstyrelsens behandling av romer och resande under 1990-talet som redovisas i rapporten ”Antiziganism i statlig tjänst”[3].
- Undersökt romers tillgång till rättigheter inom området social omsorg och trygghet som ”Underlagsrapport till Länsstyrelsen i Stockholm – En nulägesbeskrivning av romers tillgång till rättigheter inom området social omsorg och trygghet”
- Upphandlat en uppdragsutbildning av brobyggare med inriktning mot socialtjänst och hälso- och sjukvård. Utbildningen startade i augusti 2014 och avslutas i december 2015.
- Tagit fram ett utbildningsmaterial med syfte att ge socialtjänstens personal möjligheter att förstå hur romers historiska erfarenheter av antiziganism påverkar gruppens och enskilda människors livsvillkor idag.

Inledning

Socialstyrelsen har i 2015 års regleringsbrev fått i uppdrag att överväga om kommuner i förvaltningsområdena för meänkieli, samiska och finska har behov av ett mer effektivt kunskapsstöd för att fler äldre ska kunna få sin rätt till äldreomsorg tillgodosedd enligt 18 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Redovisningen ska innehålla en analys av insatser och förslag på eventuellt kunskapsstöd i form av exempelvis vägledning eller andra kunskapshöjande insatser. Myndigheten ska också uppskatta kostnaderna för att ta fram kunskapsstödet. Därutöver ska myndigheten redogöra för sina insatser utifrån de minoritetspolitiska målen. Redogörelsen omfattar åren 2013 till 2015.

Minoritetspolitikens tre mål är att ge skydd åt de nationella minoriteterna, stärka deras möjligheter till inflytande och att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Sverige har fem nationella minoriteter: judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalsfinnar. Kommunerna i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska har särskilda skyldigheter gentemot samer, sverigefinnar och tornedalingar. Idag ingår 59 kommuner i det finska förvaltningsområdet, 19 i det samiska förvaltningsområdet och 6 i förvaltningsområdet för meänkieli. Det finns sju kommuner som ingår i mer än ett förvaltningsområde.

Socialstyrelsens insatser utifrån minoritetspolitikens mål

Socialstyrelsen arbetar för att minska ojämlikheten i hälsa, vård och omsorg. Myndighetens förhållningssätt är att i första hand integrera nationella minoritetsfrågor i myndighetens verksamhet. Detta förhållningssätt bedömer myndigheten på sikt kommer att öka kunskapen om de nationella minoriteternas rättigheter och bidra till att förbättra situationen inom de tre minoritetspolitiska delområdena. Socialstyrelsen uppfattar att de nationella minoriteternas rättigheter har sin grund i FNs deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Allt arbete kring frågor som rör nationella minoriteter syftar till att minska diskriminering och utsatthet och öka inflytande och delaktighet. Socialstyrelsens arbetssätt är att lyfta det nationella minoritetsperspektivet i alla relevanta sammanhang och därmed bidra till att uppnå dessa mål.

Lägesanalyser och uppföljning

På uppdrag av regeringen har Socialstyrelsen bidragit till Länsstyrelsens i Stockholm arbete med att ta fram en nulägesbeskrivning av situationen i de fem pilotkommuner som ingår i satsningen i enlighet med regeringens skrivelse "En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032". Strategins mål är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. Uppdraget var att genomföra en

undersökning av romers tillgång till rättigheter inom området social omsorg och trygghet. Undersökningen genomfördes genom intervjuer med romer och tjänstemän inom socialtjänsten. Resultatet redovisas i rapporten ”Underlagsrapport till Länsstyrelsen i Stockholm – En nulägesbeskrivning av romers tillgång till rättigheter inom området social omsorg och trygghet” [2]. I rapporten konstaterar Socialstyrelsen att resultatet tyder på att kommunerna inte lyckas säkerställa att romer får full tillgång till sina rättigheter. Både tjänstemän och romer själva, beskriver att det förekommer diskriminering av romer inom socialtjänsten.

För att följa utvecklingen i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska inkluderar Socialstyrelsen frågor om tillgång på personal inom äldreomsorgen som talar något av de nationella minoritetsspråken i den årliga kommun- och enhetsundersökningen rörande vård och omsorg om äldre.

Utbildningar

Socialstyrelsen har under 2014 och 2015 haft regeringens uppdrag att stödja socialtjänstens arbete med bemötandet av personer med romsk tillhörighet. Uppdraget är en del av regeringens Strategi för romsk inkludering 2012-2032 och syftar till att ge socialtjänstens personal kunskap och verktyg för att stödja utvecklingen av inkluderande arbetssätt. I uppdraget har ingått att upphandla en uppdragsutbildning med inriktning mot socialtjänst och hälso- och sjukvård. Utbildningen startade i augusti 2014 och avslutas i december 2015. Den har haft 11 deltagare.

I Socialstyrelsens uppdrag har också ingått att ta fram ett utbildningsmaterial. Syftet med utbildningsmaterialet är att ge socialtjänstens personal möjligheter att förstå hur romers historiska erfarenheter av antiziganism påverkar gruppens och enskilda människors livsvillkor idag. Socialtjänsten får genom utbildningsmaterialet stöd för att reflektera över hur ett inkluderande bemötande kan stärka enskilda i olika utsatta situationer. En stor utmaning för samhällsutvecklingen är att överbrygga den misstro mot myndigheter som många romer upplever.

I utbildningsmaterialet finns olika romers erfarenheter av exkludering och diskriminering beskrivna, liksom texter om etik i socialt arbete och reflektionsövningar till stöd för att utveckla tankarna kring teman som rätten till sin identitet, vad ett gott bemötande innebär, hur de mänskliga rättigheterna kommer till uttryck i svensk lagstiftning och stöd för att arbeta systematiskt med förbättringsarbete. I samband med arbetet har det romska perspektivet inhämtats genom samråd och dialog.

Granskning av egen verksamhet

Socialstyrelsen publicerade 2014 rapporten ”Antiziganism i statlig tjänst”[3] som handlar om myndighetens behandling av romer och resande under historien. Rapporten innehåller en extern granskning av dåvarande Socialstyrelsen och Medicinalstyrelsen från 1900-talets början fram till 1990-talet. Granskningen har genomförts av en statsvetare, en etnicitetsforskare och två personer från den romska minoriteten. Genom att publicera rapporten ville Socialstyrelsen ta ansvar för vad som hänt och lära av historien. Rapporten

har presenterats vid seminarier och använts för interna diskussioner kring vår verksamhet idag.

Inflytande och delaktighet

Organisationssamråd med representanter för Sverigefinska Riksförbundet, Sverigefinska Pensionärers riksförbund och Sverigefinska ungdomsförbundet genomfördes 2014. I samband med publiceringen av rapporten *”Antiziganism i statlig tjänst”* hölls samråd med den romska minoriteten. Socialstyrelsen söker också fortsatt nya former för samråd genom att föra dialog kring specifika projekt och uppdrag och genom att bredda kontakterna med de nationella minoriteterna och på det sättet skapa förtroende och dialog.

Vid framtagandet av rapporten *”Antiziganism i statlig tjänst”* bidrog de två romska författarna Kati Dimiter-Taikon och Simon Wallengren aktivt med såväl egna texter som i utformandet av rapportens innehåll.

Socialstyrelsen tog 2014 emot två praktikanter från Romska ungdomsförbundet. Syftet var ett utbyte av kunskap. Socialstyrelsen fick möjlighet att ta del av romers erfarenheter och de romska praktikanterna fick möjlighet att sätta sig in i myndighetens verksamhet.

Äldreomsorg på minoritetsspråk

Enligt Länsstyrelsen i Stockholm hade år 2014 ungefär 80 procent av kommunerna i förvaltningsområdet för meänkieli tillgodosett efterfrågan på service och omvårdnad på minoritetsspråk. Motsvarande för kommuner i förvaltningsområdet för finska var 46 procent och för kommuner i förvaltningsområdet för samiska 28 procent. Det finns alltså ett behov hos de äldre som kommunerna inte tillgodoser.

Syftet med arbetet har varit att identifiera hinder och möjligheter för kommuner i förvaltningsområdena att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. Socialstyrelsen har haft som mål att identifiera vilken kunskap kommunerna behöver för att kunna uppfylla lagens intentioner och om det finns behov av att utveckla kunskapsstöd inom området.

Följande frågeställningar har varit utgångspunkten:

1. Vilka hinder och möjligheter ser kommuner i förvaltningsområdena när det gäller att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk?
2. Behöver kommunerna kunskapsstöd eller annan vägledning för att kunna erbjuda detta?
3. I så fall: Vilket stöd behöver kommunen?
4. Vad skulle det kosta att ta fram stödet?

Omfattning och avgränsningar

Arbetet har innefattat att kartlägga kommunernas behov av kunskap och vägledning för att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk i kommuner i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. Eftersom den judiska och den romska minoriteten inte har givits samma utökade rättigheter i lagen (2009:724) om nationella minoriteter berör denna undersökning inte dessa grupper. Arbetet har inte syftat till att ta fram kunskap och vägledning

till kommunerna, utan att klargöra behovet och förutsättningarna för att genomföra en kunskapsstödjande insats längre fram. Rapporten innefattar också ett minoritetsperspektiv på äldreomsorgen, där uppgifter hämtats från personer som tillhör den samiska minoriteten. Frågan om äldreomsorg på minoritetsspråk har också behandlats vid samrådsmöten med Sverigefinska Riksförbundet och Sverigefinska Pensionärers riksförbund och med Svenska tornedalingars riksförbund.

Att få åldras i sin egen kultur

Äldreomsorgen är en fråga av stor vikt för de nationella minoriteterna. De äldre har förmedlat kunskap förvärvad av tidigare generationer och de har utgjort en länk till det egna ursprunget.

De nationella minoriteterna identifierar sig som etniska grupper med egen kultur och egna traditioner. Inte alla personer som ser sig som tillhörande en nationell minoritet har haft möjlighet att lära sig sitt minoritetsspråk. Att stärka skyddet av de nationella minoriteterna är en del av Sveriges arbete med att värna om de mänskliga rättigheterna. De nationella minoriteternas rättigheter beskrivs i språklagen (2009:600) och i lagen om nationella minoriteter (2009:724). Kommuner i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska har i lagen tilldelats särskilda skyldigheter i förhållande till sverigefinnar, tornedalingar och samer.

Idag bor ungefär 160 000 finlandsfödda personer i Sverige. Hur många av dessa som har finska som modersmål framgår inte av den officiella statistiken. Det finns också ett stort antal personer som är födda i Sverige som räknar sig som sverigefinnar. Hur många personer som tillhör den tornedalsfinska och den samiska minoriteten går inte att utläsa ur befolkningsregister. Antalet samer uppskattas vara mellan 20 000 och 40 000 personer och antalet tornedalingar mellan 25 000 och 75 000 personer [4].

I lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) anges att en kommun i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller delar, av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen, av personal som behärskar finska, meänkieli respektive samiska. Rätten att kommunicera på sitt eget språk gäller oavsett om personen kan tala svenska eller inte. I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige.

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet (1 kap.1 § tredje stycket SoL). Insatserna ska vara av god kvalitet och det ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet för utförande av uppgifter inom socialtjänsten (3 kap. 3 första stycket § SoL). Insatser enligt SoL ska vidare utformas och genomföras tillsammans med den enskilde (3 kap. 5 § SoL). För att socialtjänstens insatser ska uppnå god kvalitet enligt 3 kap. 3 § SoL måste de bl.a. ges i enlighet med de mål och övriga bestämmelser som lagen anger. Det innebär bl.a. att omsorgsinsatserna ska utformas utifrån den enskildes individuella behov, förutsättningar och önskemål (prop. 1996/97:124, Ändring i socialtjänstlagen, s 52 ff). Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre

personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (5 kap. 4 § SoL 2001:453). För att uppnå det behöver äldreomsorgen bland annat värna och respektera den enskilda personens rätt till privatliv och kroppslig integritet, självbestämmande, delaktighet och individanpassning.

Kommuner i förvaltningsområdena får ett statligt bidrag som ska användas i samråd med minoriteterna. Det ska gå till merkostnader i kommunen som uppstår med anledning av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Statsbidraget ska inte bekosta sådant som kommunerna redan tidigare har bekostat eller är skyldiga att göra enligt annan lagstiftning, till exempel dela ut föreningsbidrag eller anlita tolk. Möjliga användningsområden är exempelvis dialog och samråd med minoriteter, verksamhetsutveckling inom äldreomsorg och del av kostnader för att anställa en minoritetssamordnare [5].

Socialstyrelsens tidigare arbete

Socialstyrelsen genomförde 2001 en kartläggning om vilka möjligheter äldre personer med finländsk bakgrund har att få äldreomsorg på sitt modersmål [6]. Undersökningen visade att det fanns tretton särskilda boenden med inriktning mot finsktalande och att två kommuner hade särskilda hemtjänstgrupper med finsktalande personal. Undersökningen visade också att andelen äldre finländare var något underrepresenterade vad gäller beslut om bistånd i form av särskilt boende. Enkätundersökningen kompletterades även med brukarintervjuer. Intervjuerna visade att tillgången till finskspråkig personal ofta har varit avgörande för att de äldre överhuvudtaget ska kunna tänka sig att utnyttja äldreomsorg. Intervjuerna visade även att finskspråkig äldreomsorg är viktigt för att de anhöriga ska känna sig trygga i att deras närstående kan kommunicera med personalen.

I rapporten *Interkulturellt socialt arbete* (2010) resonerar Socialstyrelsen om vilken betydelse som socialarbetaren ska tillmäta brukarens etniska tillhörighet, i förhållande till andra aspekter som kan vara av betydelse i mötet, samt den enskilde brukarens individuella identitet, livssituation och önskemål. Fokus på skillnader eller likheter får konsekvenser för den enskilde tjänstemannens förhållningssätt. Å ena sidan finns det risker med en överdriven betoning av den kulturella identitetens betydelse. Å andra sidan kan en brist på kunskap om den kulturella identitetens betydelse och olika etniska gruppers livsvillkor leda till en oavsiktlig diskriminering och sämre kvalitet i det sociala arbetet. En förutsättning för god kvalitet i socialtjänsten är en medvetenhet om etnocentrism och kunskap om betydelsen av det kulturella mötet, migrationserfarenhet, traumatiska upplevelser, strukturell diskriminering, uppväxt och föräldraskap inom flera kulturer och de nationella minoriteternas situation och rättigheter [7]. Utöver allmängiltig yrkeskunskap kan det krävas kunskaper och insikter i de här frågorna för att kunna göra en riktig bedömning av den enskilde brukarens individuella och unika behov.

Metod

Socialstyrelsen har samlat in kommunernas uppfattningar om möjligheterna att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk genom telefonintervjuer utifrån

en strukturerad intervjuguide (bilaga 1) med tjänstemän i samtliga 19 kommuner i förvaltningsområdet för samiska, två av sex kommuner i förvaltningsområdet för meänkieli och i tolv av 59 kommuner i förvaltningsområdet för finska. Intervjuerna har gjorts med chefer för socialtjänsten eller äldreomsorgen och i ett fall med en kvalitetssamordnare. Vid behov har ytterligare uppgifter inhämtats från biståndsbedömare och samordnare för minoritetsfrågor i kommunerna.

Det samiska perspektivet har Socialstyrelsen inhämtat genom en undersökning baserad på fokusgruppsintervjuer som genomfördes 2012. Innan mötena genomfördes träffade Socialstyrelsen representanter för Sametinget för att få synpunkter på upplägg och frågeställningar. Vi bjöd sedan in samer från samtliga samebyar och sameföreningar i det samiska förvaltningsområdet till möten som genomfördes tillsammans med dem som ville delta. Totalt tre möten genomfördes i Östersund, Umeå och Kiruna och sammanlagt cirka 40 personer deltog. Dialogmöten genomfördes också med minoritetssamordnare och tjänstemän inom socialtjänsten från de samiska kommuner i förvaltningsområdena vid ett möte i Stockholm 2012, där cirka 25 personer deltog. Vi hade ytterligare ett möte med tolv samer som arbetar inom äldreomsorgen 2012, också det i Stockholm.

Kommunernas perspektiv

Resultatet av intervjuerna med kommunala företrädare visar på både samstämmighet och variation i kommuner i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska när det gäller att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk. Kommuner i det samiska förvaltningsområdet ligger i norra Sverige och har i många fall lågt invånarantal. Detsamma gäller de sex kommunerna i förvaltningsområdet för meänkieli. Kommunerna i förvaltningsområdet för finska finns över hela Sverige, också i storstäderna, och den sverigefinska gruppen är mycket större än de andra nationella minoriteterna. Det innebär att förutsättningarna i kommunerna att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk ser väldigt olika ut.

I det insamlade materialet urskiljer Socialstyrelsen tre typer av kommuner:

- Kommuner som har verksamhet på minoritetsspråk med både särskilda boenden och andra insatser för de äldre.
- Kommuner som inte har särskilt boende, men som har återkommande aktiviteter för de äldre och i vissa fall har försökt att få till en särskild kulturell prägel på den fysiska miljön på något boende.
- Kommuner som inte har några insatser eller aktiviteter alls på minoritetsspråk och menar att det inte finns någon efterfrågan. Dessa kommuner säger sig inte se några hinder att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk till den som önskar det, men har inte mött några sådana önskemål.

Behov, önskemål och utbud

Behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk utgår från den enskildes behov och önskemål att få sin äldreomsorg på det sätt han eller hon önskar. Efterfrågan utgörs av att dessa personer framför önskemål om att få sin äldreomsorg på detta sätt. Även om den äldre har önskemål om äldreomsorg på minoritetsspråk är det inte alltid detta framförs till biståndsbedömaren. Efterfrågan styrs av många faktorer, bland annat av vilket utbud den äldre personen upplever att det finns att efterfråga.

Kommunernas utbud styrs också av många faktorer, däribland deras uppfattning om vad som efterfrågas. Flera kommuner upplever ingen efterfrågan och ser därför heller inget behov av att utveckla eller erbjuda någon form av äldreomsorg på minoritetsspråk, medan andra upplever att det finns en efterfrågan och förutser en ökande efterfrågan i takt med att befolkningsgrupperna åldras. Det finns även kommuner som i lokalt samråd med minoritetsgruppen valt att prioritera andra frågor än äldreomsorg på minoritetsspråk. Minoritetsspråkssamordnaren har i många kommuner en viktig roll vid kartläggningen av behov, biståndsbedömningar och också i att kommunicera med den äldre på personens eget språk.

Det finns också stora variationer mellan kommunerna i hur man bildar sig en uppfattning om behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk. På vissa ställen arbetar man uppsökande, på andra enbart genom att fånga upp öns-

kemål som framförs vid biståndsbedömningen. Vissa kommuner har gjort en inventering vid en viss tidpunkt, andra träffar minoritetsgrupperna kontinuerligt och diskuterar behoven hos gruppen. De flesta kommuner försöker göra en bedömning av behovet i framtiden. Är kommunen väldigt liten ser man det inte som nödvändigt att inventera behoven eftersom man har god kännedom om befolkningen.

Kommuner som har ett organiserat samråd med de nationella minoriteterna uppger att detta har varit en hjälp i bedömningen av vilka behov det finns av en äldreomsorg på minoritetsspråk. Samrådet har blivit ett tillfälle att mer generellt fånga upp gruppens långsiktiga behov. I sådana fall kan aktiva föreningar bidra på ett avgörande sätt. En kommun har samlat äldre samer i en fokusgrupp för att diskutera på vilket sätt verksamheten kan utvecklas för att passa deras behov och även detta har bidragit till att kartlägga önskemålen.

Kommuner i förvaltningsområdet för finska

De kommuner i de finska förvaltningsområdena som Socialstyrelsen har intervjuat anser genomgående att man relativt bra tillgodoser behovet av äldreomsorg på finska, men att det saknas platser i de särskilda boendena. Av de tolv kommuner som vi har intervjuat är det sju som har egna särskilda boenden med inriktning mot finstalande och ytterligare en kommun som kommer att starta ett äldreboende hösten 2015. De övriga kommunerna uppger antingen att de är för små för att kunna klara av ett rent finskt äldreboende eller att det saknas efterfrågan på äldreomsorg på finska. I en kommun har det finska äldreboendet även tillgång till finstalande läkare, något som andra kommuner har påpekat att det ofta saknas på deras äldreboenden, med i övrigt finstalande personal. I en storstadskommun köper man emellanåt in finskspråkiga platser på särskilt boende från grannkommunen, som den själv inte har användning för tillfället.

Alla intervjuade kommuner i förvaltningsområdet för finska uppger att de kan erbjuda hemtjänst på finska till de som efterfrågar, men alla kan inte erbjudas hemtjänst under alla dygnets timmar eller vid alla besök under en vecka. Andra kommuner har efter införandet av lagen (2008:962) om valfrihetssystem (LOV) ökat möjligheten att erbjuda äldreomsorg på finska. Just när det gäller hemtjänst påpekar många kommunföreträdare att efterfrågan är ganska låg. En kommun som saknar LOV-hemtjänst flyttar tillfälligt finstalande personal mellan distrikt för att säkra äldreomsorg på finska till alla som efterfrågar.

De flesta kommuner i förvaltningsområdet för finska som Socialstyrelsen har intervjuat saknar idag en specifik dagverksamhet med inriktning mot äldre finstalande. Endast en av de intervjuade kommunerna har en dagverksamhet med inriktning mot finstalande demenssjuka och ytterligare en har en dagverksamhet knuten till ett av deras finska äldreboenden. Däremot har nästan alla intervjuade kommuner öppna träfflokaler med inriktning mot finstalande. Flertalet av dessa drivs av den lokala finska föreningen med stöd av kommunen.

Flera kommuner påtalade att många anhöriga till finstalande äldre efterfrågar stöd. Det finns kommuner som har anhörigkonsulenter som kan finska,

men därutöver ser man ett behov av att utveckla annat stöd till närstående som exempelvis utbildning, korttidsplatser och avlastning. Även tillgång till finskspråkig personal på särskilda boenden och i hemtjänsten ökar närståendes trygghet, tror man.

De flesta av de intervjuade kommunerna i förvaltningsområdet uppger att de har gjort inventeringar av vilka behov av vård och omsorg den finsktalande befolkningen har. Ett par kommuner har gjort stora omfattande undersökningar som bygger på enkäter och intervjuer, medan andra kommuner har bjudit in till informationsträffar eller haft möten med lokala finska föreningar.

Flertalet kommuner anger att man inte har som rutin att ställa frågan om den äldre personen vill ha äldreomsorg på finska. Det kan ofta vara upp till den enskilde brukaren att ta upp frågan med respektive utförarchef och påtala sitt behov av finskspråkig personal.

En kommun har beslutat att varje gång man ska bygga ett särskilt boende ska man ta med i beräkningen att det kan behövas en enhet för finsktalande. Denna kommun har idag en mycket stor efterfrågan på särskilda boenden med finsk inriktning.

Kommunerna i förvaltningsområdet för finska uppger att träfflokalerna, men även de särskilda boendena, inte bara har som mål att göra det möjligt att upprätthålla den språkliga identiteten utan även att bevara den kulturella tillhörigheten. Detta gör man genom att fira högtider på finskt vis, erbjuda finsk mat och finskspråkiga tidningar och genom att göra det möjligt att se finsk TV.

Kommuner i förvaltningsområdet för meänkieli

Det finns sex kommuner i förvaltningsområdet för meänkieli, tre som betecknas som de egentliga Tornedalskommunerna (Haparanda, Pajala och Övertorneå) och ytterligare tre kommuner (Gällivare, Kalix och Kiruna). I kommuner där många talar meänkieli är situationen för de äldre tornedalingarna oproblematiske när det gäller äldreomsorg på det egna språket, enligt de kommuner som Socialstyrelsen har intervjuat. Kommunernas uppfattning är att de äldre, utan att behöva begära det, får äldreomsorg och biståndsbedömning på meänkieli. Men även om situationen är bra idag befarar såväl de kommunala tjänstemännen som företrädare för tornedalingarna själva att det i framtiden kan bli svårt att rekrytera personal till äldreomsorgen som har rätt språk- och kulturkompetens, eftersom den yngre generationen inte i samma utsträckning behärskar meänkieli. Många som arbetar inom äldreomsorgen talar svenska som andraspråk och behärskar inte meänkieli. I kommuner i förvaltningsområdet för meänkieli med få talare är situationen annorlunda. Två av dem uppger att de erbjuder någon form av äldreomsorg på meänkieli, medan den tredje inte gör det. I de kommuner där en stor del av befolkningen talar meänkieli behövs heller ingen särskild uppsökande verksamhet för att nå minoriteten utan den generella uppsökande verksamhet som riktar sig till alla äldre fungerar för alla grupper, uppger de kommunala företrädarna.

Kommuner i förvaltningsområdet för samiska

Den äldreomsorg som kommuner i förvaltningsområdet för samiska anger att de erbjuder är i enstaka fall en minoritetsspråkig avdelning på ett äldreboende, i flera fall personal på särskilt boende som talar minoritetsspråk och en inredning med särskild samisk prägel. Vissa kommuner uppger att de serverar samisk mat med viss regelbundenhet, exempelvis en gång per vecka eller en vecka per år. Det finns också kommuner som har hemtjänstpersonal som talar samiska, hos såväl kommunala som privata utförare.

Inte alla samer talar samiska, men de kan ändå ha en stark samisk identitet och kulturtillhörighet. För denna grupp är det andra saker än språket som konstituerar minoritetstillhörigheten. Flera av de samiska kommunerna betonar att det är lättare att erbjuda en kulturellt anpassad verksamhet än en som också innefattar personal med som talar samiska.

Vissa kommuner rapporterar att det inte finns någon efterfrågan på äldreomsorg på samiska eller att efterfrågan är mycket liten. Generellt verkar kommunerna uppfatta att behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk främst handlar om att få umgås på sitt eget språk och att äta mat den mat som ingår i den egna kulturen. Flera kommuner upplever att efterfrågan är för låg för att man ska kunna starta en hel samisk avdelning.

Vissa kommuner baserar uppfattningen om låg efterfrågan på att de äldre inte själva ber om äldreomsorg på minoritetsspråk i mötet med biståndshandläggaren, medan andra arbetar aktivt med uppsökande verksamhet. Minoritetsspråkssamordnare har ofta en viktig roll när det gäller att fånga upp efterfrågan från de äldre. Från flera kommuner i förvaltningsområdet för samiska rapporterar tjänstemännen att de uppfattar att de äldre på grund av sina erfarenheter av diskriminering inte vågar begära äldreomsorg på samiska.

I väldigt få samiska kommuner i förvaltningsområdena frågar biståndsbedömaren om den äldre önskar äldreomsorg på samiska i samband med behovsbedömningen. I merparten av de små kommunerna anger de intervjuade tjänstemännen att kunskapen om behoven av omsorg på samiska bygger på god lokal personkänedom hos minoritetsspråkssamordnare och biståndsbedömare, men i flera större kommuner har man kartlagt gruppens behov. Alla kommuner är överens om att den enskildes behov av äldreomsorg på samiska ska fångas upp i mötet med biståndsbedömaren, men endast några kommuner har byggt in frågan i den normala rutinen för biståndsbedömning, exempelvis genom att inkludera en möjlighet att kryssa för sitt önskemål i ansökningsblanketten.

Information till äldre och anhöriga

Frågan om information till äldre och anhöriga handlar dels om rätten till information på det egna språket, dels om att få information om sina rättigheter och om möjligheten att få viss service och omsorg på minoritetsspråket.

Kommuner i förvaltningsområdet för finska uppger att de genomgående satsar mycket på information på finska och flertalet har samordnare för kommunala insatser på finska. I samordnarens uppgift ingår vanligen att se till att viktig information finns tillgänglig på finska i såväl tryckt form som

på webbplatsen. Det finns dock kommuner som anger att de helt saknar egen information på finska eftersom ingen efterfrågar service på finska. Vid behov använder de Socialstyrelsens skrift *Din rätt till säker vård och omsorg – en vägvisare för äldre* som finns översatt till finska.

Kommuner i förvaltningsområdet för finska uppger också att när man inte har tillgång till finskspråkiga biståndshandläggare så är det vanligtvis närstående som tolkar, men saknas närstående med bra svenskkunskaper får någon i personalgruppen rycka in som tolk. I vissa kommuner i förvaltningsområdet för finska ingår det även i samordnarens arbetsuppgift att vara tolk. Dessa kommuner anger att biståndsbesluten vanligtvis inte översätts till finska, men några har avtal med en certifierad översättningsfirma som gör de översättningar av biståndsbeslut och journaler som kan behövas. I dessa kommuner uppger man att efterfrågan på sådana översättningar är väldigt låg, så kostnaderna är nästan försumbara.

I kommuner i förvaltningsområdena för meänkieli och samiska erbjuder flertalet kommuner generell information om rättigheter på samiska och flera informerar också om möjligheten att få äldreomsorg på minoritetsspråk när detta finns att tillgå. För meänkieli och samiska är tillgången på certifierade översättare mer begränsad än för det finska språket.

Hinder och lösningar

De hinder kommunerna identifierar är likartade. Alla kommuner är överens om att ett av de största hindren är bristen på personal med språk- och kulturkompetens. Det gäller i första hand omsorgspersonal, men även biståndsbedömare som kan minoritetsspråk kan vara svårt att hitta och behålla.

Kommunerna rapporterar att det finns vissa organisatoriska svårigheter med att bedriva äldreomsorg på minoritetsspråk om målgruppen är liten eller är geografiskt spridd. Det blir då svårt att matcha ihop rätt personal med rätt brukare vid rätt tid. Problemet gäller såväl glesbygdskommuner med litet invånarantal som större orter. Kommuner i förvaltningsområdena uppfattar att det är ett stort risktagande för mindre kommuner att starta minoritetsspråkiga äldreenheter i och med att de inte alltid går att använda till andra brukare. Risker har ökat med åren med tanke på den ofta mycket höga omsättningen av äldre på särskilda boenden. Flera kommuner rapporterar också att det kan vara svårt att täcka upp med rätt personal under hela dygnet eller alla dagar i veckan. Vissa kommuner överväger att samordna äldreomsorgen för alla tre minoriteterna tillsammans, eftersom ingen grupp är tillräckligt stor för att enskilda satsningar skulle kunna göras.

Personalomsättningen inom äldreomsorgen kan vara stor och det gör personalsituationen instabil. Detta innebär, har några kommuner påpekat, att personalen får flytta runt efter var behoven finns, och det kan i sin tur göra arbetet mindre attraktivt. Endast ett fåtal kommuner har nämnt att brist på pengar är ett hinder.

Ett gemensamt problem är att de som talar minoritetsspråk och som arbetar inom äldreomsorgen inte behärskar rätt ordförråd för vård och omsorg eller förvaltning. En kommun har i samverkan med några grannkommuner genomfört utbildningar i förvaltningsfinska.

Genomgående är det fyra faktorer som kommunerna lyfter fram som viktiga för att man ska lyckas med att tillhandahålla en bra äldreomsorg på minoritetsspråk. Den första faktorn är att det finns en engagerad samordnare som har språk- och kulturkompetens, god kunskap om gruppens behov samt förmåga att kommunicera med berörda chefer och organisationer. Den andra framgångsfaktorn är att det finns en drivande eldsjäl i omsorgspersonalen. Den tredje viktiga faktorn är att vara en attraktiv arbetsgivare. Flera kommuner betonar att när man har fått en engagerad och kunnig enhetschef för ett äldreboende med minoritetsspråksinriktning, så har man även lyckats få tillräckligt med kunnig personal, detta även om rekryteringsläget generellt har varit svårt. Kommunernas tjänstemän framhåller som en fjärde faktor att det även är viktigt att den politiska ledningen har kunskap om lagstiftningen och att det går att lyfta viktiga frågor till berörda politiker.

Kommuner som uppfattar att ingen efterfrågar äldreomsorg på minoritetsspråk arbetar inte med att utveckla en sådan, men finner heller inga särskilda hinder för att kunna erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk om det skulle efterfrågas.

Kommunerna försöker avhjälpa bristen på personal med kunskaper i minoritetsspråk genom att ge sådan kunskap ett meritvärde vid rekrytering och man använder sig av tekniska hjälpmedel, exempelvis olika slag av översättningsverktyg. Det händer också att man lånar resurser från andra kommuner och att man försöker öka kulturkompetensen hos personalen, eftersom man uppfattar att det är värdefullt att personalen har kulturkompetens även om de inte kan språket.

Några kommuner, som anger att de kan se att internet skulle kunna bidra till att lösa problemen med långa avstånd, lyfter fram att bristen på fungerande och snabbt bredband är ett hinder för att hitta teknikbaserade lösningar.

Ytterligare ett hinder som har identifierats av kommunerna är bristande kunskap om lagen om nationella minoriteter (2009:724) hos såväl anställda som folkvalda. Man ser att det kan vara viktigt att återkommande utbilda både omsorgspersonalen, biståndsbedömare och andra anställda i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, liksom de folkvalda, för att de ska förstå vilka skyldigheter kommunen har, och utifrån detta arbeta för att utveckla kommunens verksamhet.

Samiskt perspektiv

Detta avsnitt bygger på en undersökning av hur de samer Socialstyrelsen intervjuat ser på behovet av äldreomsorg på samiska och på hur situationen för de äldre samerna är i kommunerna i förvaltningsområdet för samiska.

Det samiska språket utgör en viktig del av den samiska kulturen, men till den samiska identiteten hör även traditioner, historia, matvanor och relationen till naturen och hemlandet Sápmi. Även som äldre har man rätt att välja identitet och livsföring. Den som har levt sitt liv som same ska inte i mötet med äldreomsorgen behöva anpassa sig till de etniska svenskarnas föreställningar om hur livet ska levas. Diskrimineringen av samer har försvårat för dem att använda det egna språket och i vissa fall helt förhindrat att språket har förts vidare till de unga [8]. De grupper som har berövats sitt språk kan trots detta ha en stark samisk identitet.

Språket ger möjligheter

Alla samer som har deltagit i undersökningen betonar att språket är en viktig del av den samiska kulturen och en viktig del av den samiska äldreomsorgen, men olika personer och grupper lägger olika vikt vid det. Gränserna mellan de olika samiska språkvarieteterna är inte skarpa, men skillnaderna kan vara stora. En sydsame och en nordsame kan knappast förstå varandra, medan däremot lulesamiska och nordsamiska ligger mycket nära varandra [9]. I vissa delar av landet har tidigare förd minoritetspolitik lett till att samerna har förlorat sitt språk [8]. Många samer har växt upp med en rädsla eller misstro gentemot myndigheter. De fick tidigt lära sig att de inte hade rätt till sitt eget språk och detta lever kvar nu när de har blivit äldre. Det framgår av intervjuerna att många äldre inte vågar prata samiska annat än i samiska miljöer.

För anhöriga till samisktalande äldre är det uppenbart att de äldre samerna lever upp när de får prata och höra sitt språk. De har mer att säga och kan tala om saker som inte är möjliga att beröra på svenska. Några olika exempel ges på att när den äldre pratar svenska framstår personen som glad och påtalar inga brister eller behov: *”Jag mår bra och allt är bra”*. När samma person pratar sitt eget språk är hon betydligt allvarigare och berättar om det som är problematiskt och det som gör ont. Många förstår inte läkarspråk eller sjukhussvenska och vågar inte fråga om saker de undrar över.

Samer som drabbats av stroke eller demens kan förlora förmågan att prata svenska eftersom samiska är deras modersmål. *”Äldre samer ska inte behöva bli dementa och förlora svenskan för att få rätt till samisk äldrevård. De har rätt att kräva den tidigare än så”*, konstaterar en deltagare.

Av den anledningen anser man att det är viktigt att personal inom äldre- vården har kunskaper i det samiska språket. I Östersund, där antalet samisktalande i befolkningen är jämförelsevis litet, var det flera personer som sade att de insåg att man kanske inte kan kräva att all personal kan språket, men man borde kunna förvänta sig att personalen kan grundläggande ord såsom hungrig, törstig, fryser, trött. Det är inte i första hand en resursfråga utan

också en attitydfråga. Personalen måste förstå att det är viktigt att lära sig grundläggande fraser på samiska. I Östersund betonas dock att språket kommer att vara en viktig del av den samiska äldrevården i framtiden, även om det finns färre talare av språket i denna del av landet.

I Umeå lyfts liknande frågor upp. Många har blivit berövade sitt språk. De fick inte tala sitt språk när de var unga och nu när de har blivit äldre har de inte heller velat lära ut sitt språk till yngre generationer, eftersom det tidigare skapat problem i relation till majoritetssamhället.

I Kiruna trycker deltagarna hårdare på vikten av språkkompetens än vad representanterna i de två andra städerna gör. Deltagarna är överens om att det är ett viktigt krav att ställa på personalen inom en äldreomsorg på samiska. I Kiruna berättare de också att det händer att personalen försöker ”bevisa” att de äldre i själva verket pratar svenska genom ”dolda undersökningar”. I många fall saknar personal inom äldreomsorgen insikt om att äldre samer har ett behov av att få tala sitt språk: ”*Men du pratar ju svenska – varför behöver du prata samiska?*”. I Kiruna är uppfattningen bland de samer Socialstyrelsen träffat att det inte räcker med att personalen lär sig grundläggande fraser och ord. Det finns så mycket mer som är viktigt med språket, såsom ordspråk, vitsar och humor, sådant som skänker livsglädje. Berättande är viktigt. Därför är samiskspråkig personal betydelsefull som en aktivitet i sig – som lyssnare till fantastiska berättelser.

De intervjuade rapporterar att det förekommer att personalen inom äldreomsorgen tolkar svårigheter med det svenska språket som begynnande demens. Det händer också att patienter inte bryr sig om att svara på personalens frågor eftersom de tycker att personalen ändå inte förstår vad de menar och detta kan då ses som tidiga tecken på demens. Bristande språkkunskaper leder oundvikligen till kommunikationsproblem, som i sin tur innebär att vården och omsorgen inte fungerar väl för den enskilde.

Många betonar att en betydelsefull ingrediens i den samiska äldreomsorgen är att möjliggöra möten mellan samer. Detta gäller både äldre som får sin omsorg i hemmet och de som bor på särskilda boenden. Deltagarna efterfrågar samiska träffpunkter eller språkcaféer och framhåller att samiska kulturkoder på senare år har fått en renässans och alltfler yngre efterfrågar kunskaper i samiskt språk och samisk kultur. Många unga samer som växt upp med samisk kultur vill nu lära sig mer om den. De samiska representanterna ser en möjlighet att främja trading av kultur och språk till de unga och samtidigt ge de äldre en möjlighet att få tala samiska.

Kulturen ger nyckel till förståelse

Under mötena framhåller deltagarna att det också är viktigt att personalen har kunskap om övriga delar av samisk kultur och att man tar reda på hur personens liv har sett ut och sedan försöker använda det i vården. Det handlar om att förstå och tolka de äldres beteenden. Varför börjar den äldre packa sin väska? Varför går den äldre hela tiden till fönstret för att se vilket väder det är utomhus? Varför är det viktigt att få bära knivbälte, mössa och kikare? Varför ligger den äldre under bordet? Vad är det han gör? ”*Jo, han rör ju om i elden naturligtvis, så som han gjorde när han bodde i en kåta.*” En repre-

sentant i Östersund påpekar att en generell demensutbildning i kombination med kunskap om den samiska kulturen är nödvändig för att personalen ska kunna tyda kroppsspråk och beteenden.

Demenstesterna är inte kulturneutrala, konstaterar de intervjuade samerna. En biståndshandläggare frågade var en äldre same var född. Det kan vara en märklig fråga för renskötande samer eftersom det var på ett ställe som familjen endast passerade när de var ute med sina renar. I ett annat test frågar man om vilket datum och vilken månad det är, något som inte är självklart för alla samer att känna till. Månadernas namn är inte relevanta på samma sätt som årstiderna och de samiska årstiderna är inte desamma som de svenska. På samma sätt ber man i testerna de äldre att återupprepa ord och räknar då upp benämningar på saker som samer kanske inte använder. När en individuell vårdplan tas fram tenderar den kulturella och språkliga aspekten att inte beaktas av biståndsbedömarna. Det behövs en samisk biståndsbedömning, påpekar de flesta deltagare.

Deltagarna tar också upp att familjebanden ser olika ut i den samiska kulturen jämfört med den svenska. Är du anhörig, och hur nära? Det är frågor som inte tar hänsyn till samisk kultur. Släktbanden är mycket viktiga och då inte bara de närmaste släktingarna. För många samer är det väldigt viktigt med till exempel en gudmor om det skulle hända något med föräldrarna. Det samiska språket har fler benämningar för släktingar än det svenska och kunskap om vad de olika orden står för krävs därför av personalen. En deltagare vid mötet i Umeå menar att den svenska tystnadsplikten har gått för långt och blivit ett problem: *”Vi får inte veta att en person dött för att vi inte är tillräckligt nära anhöriga. Lagtexten är för vag och personalen tar det säkra före det osäkra.”* Deltagarna anser att det är viktigt att få till anhörigmöten och påpekar att även de anhöriga har behov som man måste tänka på. Som det är nu ser man inte anhöriga som en tillgång: *”Min brors kontaktperson sa att ’när du kommer hit så blir jag ju nervös’.”* Man berättar att äldre också kan dra nytta av andra vårdtagares anhöriga, bara genom att få höra dem tala samiska.

En deltagare i Östersund betonar att kunskap om den egna kulturen är något självklart och framhåller att svenskar inte alltid är medvetna om att de också tillhör en kultur. Hon påpekar att personalen inte bara måste ha förståelse för den samiska kulturen utan också en insikt i vad som är typiskt för den egna kulturen. De måste se sig själva, helt enkelt. Om man inte kan känna igen de svenska kulturella uttrycken kan man inte förstå när man tvingar dessa på en person från en annan kultur. En representant vid mötet i Umeå är inne på något liknande: *”Tjänstemännen inom kommunerna tänker mono-kulturellt. Alla ska vara lika. Det är ett arv som de bär på. Det måste vi få medvetandegjort. Vi är lika, men bär på olika erfarenheter.”* Samisk kultur är inte heller homogen, men en deltagare vid mötet i Umeå tycker att det i det här skedet kanske är viktigt att tänka på samer som en grupp: *”Vi är ett folk – det måste var utgångspunkten.”*

En viktig del av samisk kultur är maten. Alla deltagare i alla dialogmöten framhåller vilken viktig roll maten spelar i den samiska kulturen. De intervjuade samernas uppfattning är att samiska mat sällan eller aldrig serveras de äldre samerna.

Flera deltagare berättade att deras anhöriga i äldreomsorgen i princip helt saknar möjligheten att bli serverad den mat som de har ätit i hela sitt liv. Den mat som serveras påminner inte alls om den mat som de är vana vid att äta. Det är unga svenskar som komponerar menyn och de saknar kunskap om samisk mat. Uppfattningen är att det saknas insikt på alla nivåer av det svenska samhället om hur viktig denna fråga är. Man framhåller att för äldre personer som är sjuka, orkeslösa eller dementa skulle maten kunna vara höjdpunkten på dagen. Smaker och dofter förgyller tillvaron, man påminns om lyckliga perioder i sitt liv. Mat skänker njutning och glädje. Vi får höra flera exempel på att äldre samer i stort sett har slutat äta.

En annan erfarenhet som lyfts fram av deltagarna är att kommunerna ser stora svårigheter att erbjuda särskild samisk mat. ”Att koka renkött kostar bara en massa extra pengar, var finns resurserna till det?” frågar kommuntjänstemännen sig, rapporterar deltagarna. Man uppfattar att det saknas insikt om hur viktig maten är, men det saknas också en politisk vilja att lösa problemet. Deltagarna anger också att ekonomin i norr är ansträngd och kommunerna har det tufft, men samtidigt är det just här som samerna bor.

De intervjuade samerna uppfattar att oförmågan att servera samisk mat också påverkas av de regler som finns för upphandling. Flera deltagare har erfarenhet av att kommunerna hänvisar till att de inte kan gå runt upphandlingslagstiftningen som de säger hindrar inköp av samisk mat. De upphandlade matleverantörerna har inte valts för att de kan leverera bra renkött och bra fisk, utan deltagarna anser att det som serveras är dåligt kött till högt pris. De samer Socialstyrelsen träffat önskar att samisk mat ska erbjudas dagligen.

Representanter från vissa kommuner berättar att de har fått höra att det är diskriminerande mot de andra vårdtagarna om samerna skulle erbjudas samisk mat en gång i månaden. För ändamålet skulle man kunna använda förvaltningskommunens pengar, anser deltagarna.

Svårt för samisktalande personal

Det finns ett uppdämt behov hos de äldre att få tala med någon som kan det egna språket och har kunskap om den egna kulturen. Detta behov ska då tillfredsställas av de få i personalen som kan samiska. Samisktalande personal inom äldreomsorgen rapporterar att detta kan bli ett tungt ansvar, och att man känner att man inte räcker till och att man inte har någon att dela ansvaret med. De samer som arbetar inom äldreomsorgen som deltagit i mötena framhåller att det finns ett stort behov av ett nätverk för samisktalande personal för erfarenhets- och kunskapsutbyte och för att få stöd av andra i samma situation.

De samer som arbetar inom äldreomsorgen som Socialstyrelsen har träffat tycker att det startas många projekt kring samisk äldreomsorg, men att insatserna inte blir långvariga. För varje gång ska man börja på ny kula och för varje gång känner man lite mindre tillit till att det ska leda till en bestående förändring. Det kan ta tid att etablera en verksamhet och det måste det också få göra. Man anser att kommunerna inte bör lägga ner verksamheter alltför snabbt.

Bristen på äldreomsorgspersonal med samisk språk- och kulturkompetens är ett problem. I vissa kommuner har man satsat på eller uppmuntrat personal att lära sig samiska. Utbildningarna har ofta inte fullföljts och de intervjuade uppfattar inte att de har lett till någon förändring inom verksamheten. Samiska skiljer sig mycket åt från svenska. En annan väg är att rekrytera personal med samisk bakgrund, men där rapporterar deltagarna att det är svårt att hitta samisktalande personal med rätt utbildning för äldreomsorgen.

Samer lyfter diskriminering

Ett tema som dyker upp på våra möten med samer är att diskriminering och rasism som drabbar samer negligeras av majoritetssamhället. En representant menar att diskrimineringen handlar om att samer inte själva får definiera sina behov, det är det alltid någon annan som gör. Många av de samer som deltar i mötena uppfattar att det finns en ovilja hos kommunerna att tillgodose samernas behov av äldreomsorg på samiska, eftersom kommunerna uppfattar det som ett orättmätigt särintresse. Man beskriver att oviljan visas genom passivitet och att tjänstemän förhalar och motsätter sig förändring. De intervjuade tycker att eftersom chefer och biståndsbedömare har ett stort inflytande på utformningen av äldreomsorgen så är det viktigt att de har kunskap och insikt om lagen och om minoritetskulturer. Deltagarna berättar att vid diskussioner med kommunerna om olika särlösningar hävdar kommunerna att det blir en fråga om segregation och att samer gynnas på andras bekostnad. Samer får höra att det är diskriminering mot övriga grupper om samerna får en äldreomsorg som skiljer sig från den gängse. Ett annat argument mot en äldreomsorg på samiska som deltagarna mött är att det leder till att samer segregeras från det övriga samhället.

För att omsorgen ska få det innehåll samerna efterlyser krävs också att personalen inom omsorgen har en positiv inställning till detta och till kunskap om samisk kultur. De intervjuade samerna anser att personalen inte alltid tycker att de själva behöver kunna något om samisk kultur och pekar på att inte ens i skolan i norr får man lära sig något om deras kultur. Man tycker att den egna kulturen osynliggörs medvetet.

Ett annat problem som samer kan möta på de särskilda boendena är fördomar och fientlighet från andra äldre. De intervjuades uppfattning är att personalen av olika skäl har svårt att hantera detta och att det kan handla om bristande kunskaper om diskriminering och mänskliga rättigheter, men också om en motvilja mot att agera. Samerna Socialstyrelsen träffat framhåller att det är viktigt att personalen har kunskap i frågan så att de vet hur de ska göra för att lösa problemet.

Ibland blir samer skuldbelagda för att de ställer krav: *”Vi har inte tid att gå ut med din bror, då drabbas de andra på boendet.”* I Östersund berättas att samer kan bli beskyllda av icke-samer för att de ställer krav: *Men vi då? Ska inte vi också ha rätt till en egen äldrevård.”* De intervjuade samerna uppfattar att kommunerna förväntar sig att de äldre anpassar sig efter rådande ordning och denna attityd känner de igen från historien.

I Kiruna handlar en del av diskussionen om relationen mellan olika nationella minoriteter. En deltagare uppfattar att det kan finnas en fara med att

prata om minoritetsfrågor och minoritetsspråk i Kiruna, eftersom samer alltid kommer att vara en minoritet bland minoriteter.

Samerna är kommuninvånare

Samtliga samiska deltagare vid Socialstyrelsens fokusgruppsmöten är överens om att kommunerna inte gör tillräckligt för att få igång en äldrevård för samer. Man uppfattar att detta till stor del beror på att lagstiftningen som handlar om de nationella minoriteterna är för vag, där formuleringen är att äldrevård på minoritetsspråk ska erbjudas helt eller delvis för den som begär det. Samerna myndigheten träffat uppfattar att kommunerna gärna tolkar det som att det inte behövs någon särskild äldrevård överhuvudtaget: *”Det är pressad ekonomi i kommunerna. När vi som jobbar inom kommunen hamnar under ekonomisk press skär vi ner på allt utom det allra nödvändigaste. Vad säger lagen? Hur lite kan man göra?”* En annan deltagare undrar om inte kommunerna främst ser möjligheten att ansöka om att få ingå i förvaltningsområdet för samiska som ett sätt att få lite mer pengar genom statsbidraget. Sammanfattningsvis så är de överens om att det är en lag utan tyngd eftersom den är vagt formulerad och eftersom det saknas sanktionsmöjligheter.

De intervjuade samerna anser att det finns vissa oklarheter om vem som ska betala vad: kommunens ordinarie budget eller de särskilda statliga medel som kommuner i förvaltningsområdena får. Man berättar exempelvis att förvaltningskommunens pengar använts till saker som uppfattas som onödiga, som kaffekoppar med samisk text till de anställda. Hos samiska representanter från en mindre kommun fanns samtidigt en viss förståelse för att det kan ta tid att implementera en lag, men man tycker att som det är nu händer alldeles för lite. Man uppfattar att kommunerna tycker att det räcker med att de har hittat någon som kan arbeta med frågorna, men i praktiken har det inte skett särskilt mycket ännu och de samiska omsorgstagarna har inte fått se några resultat av värde.

Det finns en tradition i Sverige att se frågor som rör samer som statens uppgift. *”Vi måste få majoriteten att förstå att samerna är kommuninvånare”* påpekar en deltagare vid mötet i Umeå. I Kiruna framför en person att det i själva verket vore mycket bättre om staten tog över ansvaret för den samiska äldreomsorgen eftersom kommunerna aldrig kommer att prioritera samiska frågor utan enbart vill integrera samerna i svensk äldreomsorg. De erfarenheter den samiska minoriteten har får många att tro att om man öppnar en samisk avdelning så kommer kommunen snabbt att fylla de platser som är tomma med andra än samer. Uppfattningen är att kommunerna endast förstår pengar och inte tycker att det finns särskilt många som är i behov av samisk äldreomsorg. Deltagarna önskar att kommunerna ska lära sig tänka mindre i antal, i alla fall till en början. En uppfattning är att Sameskolan, som lyder direkt under Socialdepartementet, borde stå som modell för den samiska äldreomsorgen.

”Min bror hinner dö innan nåt blir gjort”

Enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska förvaltningsmyndigheter ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor (5 §). Enligt lagens förarbeten är äldreomsorgen ett av de områden där det är särskilt viktigt att fånga in de nationella minoriteternas behov och synpunkter [10]. Vid Socialstyrelsens möten med samer framkom förslag och synpunkter på vad en äldreomsorg på samiska kan vara.

Att få vistas ute är en viktig del av samiskt liv och renskötsel är central för många samer. Man efterfrågar uteliv med eldning, ladning av ved och kaffekokning, att få meka med snöskoter, torka renkött och steka fisk och ta promenader och göra utflykter i naturen. Djurens bidrag till en meningsfull äldreomsorg lyfts allt oftare fram, och i de renskötande samernas liv är hunden en viktig partner. Ur samiskt perspektiv skulle det vara värdefullt att få träffa exempelvis en lapphund. Ljud och lukter är viktiga, men det samiska livet har andra ljud och andra dofter än svenskt liv: kåtalukt, rök, eld, hund, ren, naturen. Många har tidigare i sina liv sysslat med samisk slöjd och handarbete och behöver få möjlighet att fortsätta med detta. Det finns en önskan om att få träffas och laga samisk mat tillsammans. De samer Socialstyrelsen intervjuat uppfattar att personalen på särskilda boenden tror att hygienregler hindrar detta. Man anser också att mat och aktiviteter bör anpassas efter de åtta årstiderna.

Miljön inne på de särskilda boendena är viktig, att det finns föremål, textilier och bilder som känns igen. Det är också viktigt att ha tillgång till samiska tidningar, tv- och radiosändningar och filmer. Man uppfattar att det finns en ovilja hos icke-samisk personal att möjliggöra för de äldre att få ta del av exempelvis de samiska nyheterna på tv, eftersom personalen inte förstår vad som sägs och inte uppfattar det som viktigt. Tillgängligheten har på senare år ökat när allt mer material finns på exempelvis SVT-Play, så möjligheten att tillgodose detta behov har blivit allt bättre. Det finns också mycket annat av värde på webben. Böcker med bilder som föreställer gamla bruksföremål är uppskattat exempelvis på demensboende. Vissa äldre vill delta i gudstjänster eller besöka kyrkan, men personal som inte talar samiska vill inte följa med dem och detsamma gäller för samisk teater. De intervjuade samerna framhåller också att det är viktigt att använda tolk oftare.

Några menade att det behövs en kartläggning av vad de äldre behöver och vad de äldre själva vill få ut av en samisk äldreomsorg. Andra menade att det inte behövs fler kartläggningar och intervjuer: ”*Man behöver inte gå kurs för allting. Det behövs inte fler kartläggningar och intervjuer. Min bror hinner dö innan någonting blir gjort.*”

Samerna som Socialstyrelsen träffat lyfter alltså fram hur viktig språket och kulturen är för att en äldreomsorg på samiska ska få god kvalitet. Man pekar också på att diskrimineringen av samer påverkar möjligheten för samer att efterfråga och ta del av äldreomsorg på det egna språket.

Avslutande diskussion

Socialstyrelsen konstaterar att det är stora skillnader i hur kommunerna klarar av att tillhandahålla äldreomsorg dygnet runt på minoritetsspråk. Ett problem som framkommer är att kommunerna har olika förutsättningar att uppfylla lagens intentioner.

Kommunens invånarantal och geografiska storlek samt storleken på minoritetsgruppen i fråga, påverkar möjligheten att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk. Långa avstånd och liten kommunal budget ger en begränsning i vad man tycker sig kunna erbjuda de äldre. Även antalet personer som tillhör minoriteterna som bor i kommunen är viktigt. Det är svårt att skapa särskilda avdelningar för ett visst språk, om det dels finns väldigt få äldre som kan efterfråga en plats, dels finns ett begränsat utbud av personal med kunskaper i minoritetsspråk. Flertalet av kommunerna i det samiska förvaltningsområdet är avfolkningskommuner med hög andel äldre och ofta med en hög andel män i yrkesverksam ålder. Det innebär att de har mycket svårt att rekrytera kvalificerad personal som sjuksköterskor eller biståndshandläggare. Flertalet av kommunerna i det finska förvaltningsområdet finns i Mälardalsregionen, ofta med en expansiv arbetsmarknad och en positiv befolkningsutveckling, men de kan trots detta ha svårt att rekrytera personal med rätt kompetens

Kommunerna arbetar mycket olika med att kartlägga behoven av äldreomsorg på minoritetsspråk och här kan det finnas ett behov av ett kunskapsstöd för att göra arbetet mer effektivt och likartat. Det kan vara viktigt för kommunerna att redan i den långsiktiga planeringen se över behovet av service för de nationella minoriteterna. Kommuner som har ett organiserat samråd med de nationella minoriteterna uppger att detta har varit en hjälp i bedömningen av behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk. Socialstyrelsen skulle kunna ta fram ett verktyg som stöd för kommunerna att göra systematiska kartläggningar av behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk.

Långsiktig planering av äldreomsorgen är viktig. Att integrera de nationella minoriteternas behov i den ordinarie strukturen ger ökade möjligheter att skapa förutsättningar för att tillgodose de äldres önskemål. Den finska förvaltningskommun som har beslutat att varje gång man ska bygga ett särskilt boende överväga att det kan behövas en enhet för finsktalande, har idag en mycket stor efterfrågan på särskilda boenden med finsk inriktning

Både kommuner och företrädare för den samiska minoriteten har rapporterat om att bristande kunskap om lagen (2009:724) om nationella minoriteter hos såväl personal i kommuner och äldreomsorgen, som hos folkvalda, är ett problem. Bristen på kunskap är möjlig att till viss del avhjälpas genom kunskapshöjande insatser. Socialstyrelsen skulle kunna bidra med att uppdatera skriften *Din rätt till vård och omsorg – en vägvisare för äldre* [11] med ett avsnitt om nationella minoriteters rättigheter.

För att man som äldre eller närstående ska kunna veta vilken service som finns att tillgå och vilka rättigheter man har är det viktigt med information från kommunen om rättigheter och utbud. Det skiljer mycket hur kommuner-

na informerar om rätten till äldreomsorg på minoritetsspråk och hur man fångar upp önskemål från de äldre och deras anhöriga om att få tillgång till detta. Några kommuner har biståndshandläggare som kan minoritetsspråk, men många kommuner uppger att det är mycket svårt att rekrytera biståndsbedömare med sådan språkkompetens. Ytterst få äldre kan få en biståndsbedömning på sitt modersmål eller få besluten översatta till sitt modersmål, vilket kan utgöra en risk att kommunerna inte säkerställer en rättssäker biståndsbedömning. För att öka de nationella minoriteternas möjligheter att föra fram sina önskemål om äldreomsorg på minoritetsspråk skulle, utöver uppdateringen, även en översättning av Socialstyrelsens publikation *Din rätt till vård och omsorg – en vägvisare för äldre* till de tre samiska varieteterna och till meänkieli kunna göras. Skriften skulle kunna användas av kommuner och minoriteter som en utgångspunkt för att samtala med äldre och deras anhöriga kring vilka önskemål den äldre har. Skriften finns redan översatt till finska. Detta innebär att Socialstyrelsen ser att både en översyn av och sedan en översättning av skriften till minoritetsspråk kan bidra till att förbättra situationen.

Flera kommuner påtalade att många anhöriga till finsktalande äldre efterfrågar stöd. Det finns kommuner som har anhörigkonsulenter som kan finska, men därutöver ser man ett behov av att utveckla annat stöd till närstående som exempelvis utbildning, korttidsplatser och avlastning. Även tillgång till finskspråkig personal på särskilda boenden och i hemtjänsten ökar närståendes trygghet, tror man.

För att professionalisera vården och omsorgen på minoritetsspråk är det viktigt att det tillkommer kurser i både vardagsspråk och vård- och omsorgsspråk riktade till vårdbiträden och undersköterskor, men även kurser i förvaltningspråk riktade till handläggare och enhetschefer. Ett utvecklingsområde som tagits upp under intervjuerna är att finska äldreboenden bör kunna ha bättre tillgång till finsktalande läkare och annan primärvårdspersonal för att kunna ge en än tryggare vård och omsorg. Detta ser Socialstyrelsen inte som en uppgift i första hand för den egna myndigheten.

Många av kommunerna i förvaltningsområdena har språksamordnare som håller samman arbetet lokalt. Flera kommuner efterlyser ett aktivt nätverk av kommuner i förvaltningsområdena som kan utgöra ett instrument för att sprida kunskap och erfarenheter kring att ge bra vård och omsorg till äldre som tillhör de nationella minoriteterna. Ett sådant nätverk skulle även kunna bli ett redskap för att utbilda, rekrytera och behålla kompetent personal, genom att göra området attraktivt och intressant. Kunskaps- och erfarenhetsutbyte genom ett nätverk för kommuner i förvaltningsområdena kan alltså vara en möjlig åtgärd för Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget.

Bristen på kulturkompetens kan minskas genom att personal inom äldreomsorgen utbildas i de nationella minoriteternas kultur och historia, men kanske framför allt genom att rekrytera personer med språk- och kulturkompetens till utbildningar för vårdyrken och genom att rekrytera personal till äldreomsorgen som redan har språk- och kulturkunskaper. Här ser inte Socialstyrelsen för tillfället att kunskapshöjande insatser från myndighetens sida kan vara till nytta.

Förslag på kunskapsstödjande insatser

De äldres tillgång till äldreomsorg på minoritetsspråk har i denna rapport beskrivits ur både ett kommunalt perspektiv och ett minoritetsperspektiv. Från den samiska minoritetens perspektiv har det varit svårt att få gehör för krav på en äldreomsorg på minoritetsspråk i den utsträckning man har önskat och detta har också lyfts som ett problem av sverigefinska och tornedalska organisationer i samråd med Socialstyrelsen.

De kommuner Socialstyrelsen har intervjuat uppger att de gärna vill erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk om en sådan efterfrågas. Vissa kommuner erbjuder också äldreomsorg på finska, meänkieli eller samiska, medan andra har svårt att tillgodose önskemålen. Även kommuner som erbjuder äldreomsorg på minoritetsspråk kan ha svårt att fullt ut uppfylla de önskemål som de äldre har. Det finns också kommuner som anger att det inte finns någon efterfrågan. Kommunerna lyfter fram följande hinder för att erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråk:

- Brist på personal med språk- och kulturkompetens.
- Långa avstånd eller litet befolkningsunderlag.
- Bristande kunskap om lagen om nationella minoriteter hos såväl anställda som folkvalda.
- Brist på kontakt mellan kommuner i förvaltningsområdena för minoritetsspråk för utbyte av kunskap och lösningar och för samarbete.
- Brist på information översatt till minoritetsspråk riktad till de äldre och deras anhöriga.

Socialstyrelsen gör bedömningen att följande kunskapshöjande insatser skulle kunna genomföras av myndigheten:

- Att Socialstyrelsen kompletterar sin publikation *Din rätt till vård och omsorg – en vägvisare för äldre* med information om de nationella minoriteternas rättigheter. Därefter bör skriften översättas till de tre samiska varieteterna och till meänkieli och dessutom bör den befintliga finska versionen uppdateras. Uppskattad kostnad för insatsen är 300 000 kr.
- Att Socialstyrelsen tar fram ett verktyg som stöd för kommunerna att göra systematiska kartläggningar av behovet av äldreomsorg på minoritetsspråk. Uppskattad kostnad för insatsen är 700 000 kr.

Referenser

1. Länsstyrelsen i Stockholms län. Nationella minoriteter. Minoritetspolitikens utveckling år 2014; 2015.
2. Socialstyrelsen. Underlagsrapport till Länsstyrelsen i Stockholm. En nulägesbeskrivning av romers tillgång till rättigheter inom området social omsorg och trygghet. Dnr 62429/2012. 2014.
3. Westin, N, Wallengren, S, Dimiter-Taikon, K, Westin, C. Antiziganism i statlig tjänst – Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet: Socialstyrelsen; 2014.
4. Sametinget. Hämtad 2015 0901 från: www.minoritet.se
5. Länsstyrelsen i Stockholms län. Hämtad 2015 0901 från: <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/statsbidrag.aspx>
6. Socialstyrelsen. Äldreomsorg för finsktalande i Sverige; 2001.
7. Socialstyrelsen. Interkulturellt socialt arbete. 2010.
8. Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. (SOU 2006:19).
9. Institutet för språk och folkminnen. Hämtad 2015 0901 från: <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/minoritetssprak/samiska.html>
10. Från erkännande till egenmakt, regeringens strategi för de nationella minoriteterna. (prop. 2008/09:158).
11. Socialstyrelsen. Din rätt till vård och omsorg – en vägvisare för äldre; 2013.

Bilaga 1: Intervjuguide för telefonintervjuer med kommuner i förvaltningsområdena

Informera om

- hur lång tid intervjun förväntas ta, ca 20 min
- att anteckningar förs under intervjun
- att en sammanfattning av intervjun mailas ut efter intervjun
- inte för avsikt att namnge några kommuner, det kan dock förekomma att vissa kommuner kan identifieras ändå

Namn:

Telefon:

Mail:

Intervjuguide

Tema 1. Utbud

1. Erbjuder ni äldreomsorg i någon form på samiska i kommunen, det kan vara endera i kommunal eller privat regi?

Om ja på fråga 1.

2. Vilken form av äldreomsorg på samiska erbjuder ni, är det t.ex. avdelningar, enheter, hela särskilda boenden, dagverksamhet, mötesplatser, hemtjänst eller hemsjukvård?

Om nej på fråga 1.

2 a. Skulle ni ha möjlighet att bedriva äldreomsorg på samiska?

3. Informerar ni någonstans på samiska om äldres möjligheter att få insatser på sitt eget språk?

Om ja på fråga 3.

4 a. Hur informerar ni på samiska om äldres möjligheter att få insatser på samiska?

4 b. Bedriver ni uppsökande verksamhet bland personer med samiska som modersmål?

5. Är det något du vill tillägga om ert utbud av äldreomsorg på samiska?

Tema 2. Behov och efterfrågan

6. Bedömer ni att det finns ett behov av äldreomsorg på samiska i kommunen?

6 a. Kan du beskriva närmare hur ni gör bedömningen av det behovet?

6 b. Med vilket tidsperspektiv bedömer ni behovet?
(1,5,10 år?)

7. Har ni behov av stöd som skulle kunna hjälpa er med att göra bedömningar av det långsiktiga behovet?

Om ja på fråga 7.

7 a. Vilken typ av stöd vill ni ha?

8. Finns det en efterfrågan av äldreomsorg på samiska från de samiska kommuninvånarna? (*Vad uttrycks aktivt av målgruppen?*)

8 a. På vilket underlag baserar ni era bedömningar av efterfrågan på äldreomsorg på samiska?

Om ja på fråga 8.

9. Finns det något specifikt som utmärker efterfrågan från målgruppen, Såsom t.ex. mat, kultur, socialt innehåll, miljö mm? (tror du kunskapen finns inom kommunen, hos vem?)

9 a. Skiljer sig efterfrågan åt mellan män och kvinnor? (tror du kunskapen finns inom kommunen, hos vem?)

10. Är det något du vill tillägga om behov och efterfrågan?

Tema 3. Hinder och utveckling

11. Upplever ni några hinder med att bedriva äldreomsorg på samiska?

Om ja på fråga 11.

11 a. Vilket/vilka hinder upplever ni?

Om flera på 11 a.

11 b. Vilket hinder bedömer ni som störst?

Om ja på fråga 13.

11 c. Kan du beskriva hindret/hindren närmare?
(*Varför är det ett hinder?*)

Om ja på fråga 11.

11 d. Är det möjligt att motverka hindret/hindren?

Om ja på 11 d.

11 e. Hur arbetar ni för att motverka hindret/hindren?

Om ja på fråga 1.

12. Vilka förutsättningar ligger till grund för att ni kan erbjuda äldreomsorg på samiska? (*framgångsfaktorer*)

13. Ser ni något behov av att utveckla er äldreomsorg på samiska?

13 a. Kan du beskriva era utvecklingsbehov närmare?

Om ja på fråga 13.

14. Pågår det i dagsläget något utvecklingsarbete?

Om ja på fråga 14.

14 a. Kan du beskriva ert utvecklingsarbete?

15. Har ni behov av stöd som skulle kunna hjälpa er i arbetet med att utveckla äldreomsorgen på samiska?

Om ja på fråga 15.

15 a. Kan du beskriva vilken typ av stöd?

16. Är det något du vill tillägga om hinder, möjligheter, utvecklingsarbete eller annat?

Tema 4. Biståndsbedömning

17. Har ni som rutin att fråga personer med samisk bakgrund om de vill ha tolk i samband med utredning om bistånd?

18. Frågar ni om den äldre vill ha äldreomsorg på samiska språket vid biståndsbedömningen?

19. Har ni behov av stöd som skulle kunna hjälpa er med att göra bedömningar av behovet? Något verktyg för biståndshandläggarna?

Om ja på fråga 19.

19 a. Vilken typ av stöd vill ni ha?

20. Översätter ni biståndsbeslut till samiska?

21. Är det något du vill tillägga om er biståndsbedömning?

Bilagor ska ligga sist i rapporten. Den första bilagan placeras alltid på en högersida, resten löpande. Bilagan ska både ha ett nummer och en titel, exempelvis *Bilaga 1. Enkät om vårdplatser*.